

STRATEGIE UČENÍ FRANCOUZŠTINĚ JAKO CIZÍMU JAZYKU NA DVOJJAZYČNÉ FRANCOUZSKO-ČESKÉ SEKCI GYMNÁZIA MATYÁŠE LERCHA V BRNĚ (ZPRÁVA Z VÝZKUMU)

STRATEGIES IN LEARNING FRENCH AS FOREIGN LANGUAGE IN BILINGUAL FRENCH – CZECH SECTION OF THE SECONDARY GRAMMAR SCHOOL OF MATYAS LERCH IN BRNO (A RESEARCH REPORT)

Markéta Koudelková

Abstrakt: Příspěvek se zabývá výzkumem používání strategií učení francouzštině na gymnáziu. Vychází z klasifikace a inventáře strategií SILL (adaptované verze K. Vlčkové) od R. Oxfordové (1990). Studenti více používají přímé strategie než nepřímé. Nejčastěji strategie kompenzační, nejméně afektivní. Průřezový výzkum jednotlivými ročníky neukazuje na systematický vývoj používání strategií. Z vybraných proměnných mají na frekvenci používání strategií vliv pohlaví, blízkost jazyka, důležitost úspěchu v jazyce i výskyt nebo absence určitých motivačních faktorů. Významnější vliv na výběr strategií má jen blízkost respondenta k jazyku.

Klíčová slova: strategie učení, francouzština jako cizí jazyk, používání strategií, paměťové, kognitivní, kompenzační, afektivní, metakognitivní, sociální strategie, proměnné ovlivňující používání strategií

Abstract: The paper presents a study of French language learning strategies at Grammar School level. It is based on Rebecca Oxford's (1990) strategy classification and her SILL inventory (adapted version of K.Vlčková). Students tend to prefer use of direct to indirect strategies – particularly a compensation strategy. Affective learning strategies are among the least preferred. Cross-sectional study among school levels has not shown any evolution of a specific pattern of strategy selection. Following variables play a role in frequency of strategy use: gender, positive attitude importance of success and presence/lack of incentives. Nevertheless, the only significant factor influencing strategy selection positive attitude.

Key words: foreign language learning strategies, French as a foreign language, use of strategies, memory, cognitive, compensation, metacognitive, affective, social learning strategies, variables affecting the use of strategies

ÚVOD

V dnešní době, kdy se propojuje nejen Evropa, ale celý svět, je výuka cizích jazyků součástí celoživotního vzdělávání. Pro efektivní učení se cizímu jazyku je nezbytné ovládat určitý způsob učení a strategie učení. Tyto strategie, které vedou k úspěšnému ovládnutí a používání jazyka, stanovil Rámcový vzdělávací program (dále jen RVP) jakožto jeden ze svých cílů v rámci klíčových kompetencí.

Přestože je francouzština v Evropské unii postupně doplňována, a v některých případech i nahrazována angličtinou, stále se jedná o světový jazyk, který se aktivně vyskytuje na několika kontinentech. Učení se francouzštině má velký potenciál a je možné ho využít po celém světě.

Výzkum se zabývá používáním strategií učení se francouzštině jako cizímu jazyku na dvojjazyčné francouzsko-české sekci Gymnázia Matyáše Lercha v Brně (dále jen GML) na základě Inventáře strategií SILL (Oxfordová 1990). Prezentované výsledky ukazují, jaké dílčí strategie i jejich skupiny studenti sekce k osvojení jazyka používají, v jaké frekvenci a zda se užívané strategie mění v průřezu všemi ročníky. Následně se pak zaměřuje na jednotlivé proměnné, které by mohly používání strategií ovlivňovat (pohlaví, přístup k jazyku či důležitost úspěchu). Prezentované výsledky vychází z diplomové práce autorky příspěvku, v rámci které byl výzkum prováděn.

VÝZKUM POUŽÍVÁNÍ STRATEGIÍ UČENÍ na GML v Brně

Výzkumný vzorek a metody

Výzkum byl prováděn na přelomu září a října 2008 a výzkumný vzorek tvořilo 101 respondentů ze všech ročníků šestileté francouzské sekce. Pro výzkum bylo využito techniky standardizovaného dotazníku, ve kterém studenti odpovídali na uzavřené a polouzavřené otázky. Dotazník vycházel z klasifikace strategií učení druhému a cizímu jazyku (Oxfordová 1990) a z inventáře SILL (Oxfordová 1990). Přeložený inventář i doprovodný dotazník byly v upravené verzi převzaty od K.Vlčkové (např. 2006, 2007a, 2007b). Oba byly upraveny pro potřeby zjišťování strategií učení se francouzštině autorkou příspěvku. Respondenti na otázky v inventáři odpovídali podle následující pětistupňové škály, ze které mohli vybrat vždy jednu možnost.

1	2	3	4	5	N
Nikdy téměř nikdy	Občas obvykle ne	Někdy půl napůl	Často obvykle ano	Vždy téměř vždy	Nevím nedovedu posoudit

Předmět výzkumu

Podle Oxfordové (1990, s. 8) jsou strategie specifická jednání, která student využívá k tomu, aby bylo jeho učení lehčí, rychlejší, příjemnější, samořízenější, efektivnější a lépe přenosné na nové situace. Její klasifikace je založená na dichotomii přímých a nepřímých strategií, kdy se každá z těchto hlavních skupin dělí na podskupiny a ty na jednotlivé strategie.

Přímé strategie jsou chápány jako „strategie, které působí přímo na získávané nebo zpracovávané informace tak, že usnadňují porozumění, uchování, znovu vybavení i transfer informací, a tím vedou ke změně kognitivních struktur a procesů“ (Vlčková 2007b, s. 87). Působí tedy přímo na jazyk a přímo jazyka využívají. Mezi tyto strategie se řadí strategie paměťové, kognitivní a kompenzační.

Paměťové strategie se vztahují k zapamatování a vybavování informací (Bremner 1999), proto mají své místo při osvojování jak slovní zásoby, tak i gramatických jevů. Kognitivní jsou strategie, které cizí jazyk zpracovávají, transformují jej a umožňují s ním „manipulovat“. Kompenzační strategie by měly studentům pomoci rozvíjet komunikační dovednosti navzdory svým nedostatkům (Janíková 2007).

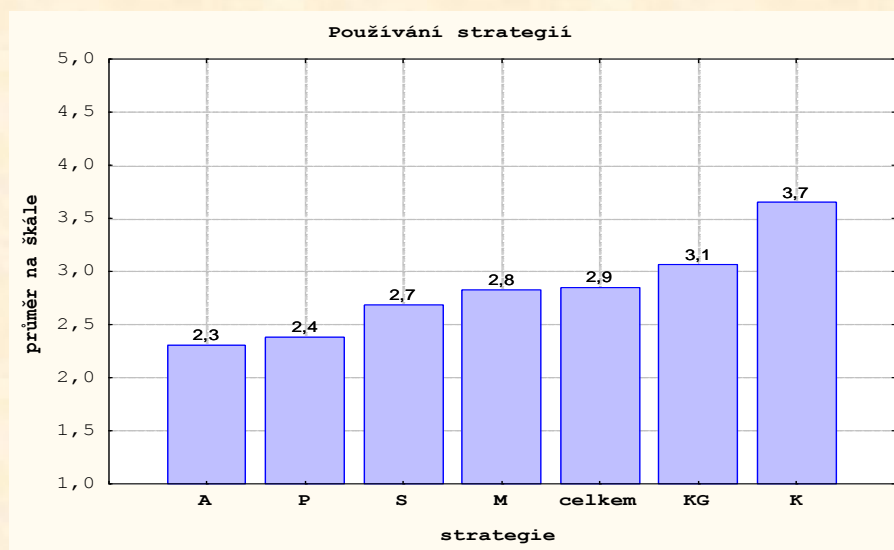
Nepřímé strategie jsou naopak chápány jako „strategie, které se zaměřují na ovlivňování těch motivačních a exekutivních funkcí, které na proces zpracování informací působí nepřímo tím, že ho uvádí v chod, udržují ho a řídí“ (Vlčková 2007b, s. 87). Jinými slovy pomáhají studentům „učit se učit“, lépe organizovat učební proces a upravovat podmínky, aby lépe vyhovovaly vlastnímu procesu učení. Nepřímé strategie se užívají společně s přímými, ale samotného jazyka přímo nevyužívají (Janíková 2007). Podle Oxfordové (1990) se dají označit za management učení. Patří mezi ně strategie metakognitivní, afektivní a sociální.

Metakognitivní strategie pomáhají studentům koordinovat vlastní proces učení a často jsou uplatňovány se strategiemi kognitivními. Afektivní strategie se vztahují k emocím, postojům, motivacím i hodnotám. V novějších klasifikacích je na ně kladen větší důraz než dříve. Poslední skupinu tvoří strategie sociální, které jsou pro učení jazyka stejně důležité jako ostatní strategie, neboť jazyk reprezentuje určitou formu sociálního jednání.

Výsledky výzkumu

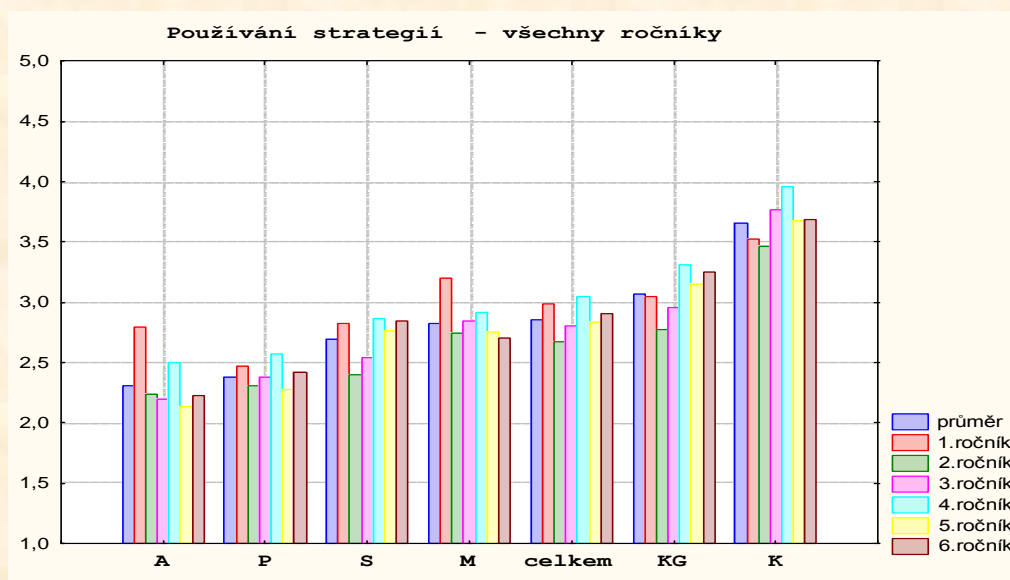
Výzkum ukazuje, že studenti strategie příliš nevyužívají, respektive je používají někdy, přičemž různé skupiny strategií jsou užívány s jinou intenzitou (občas až často podle nabízené pětistupňové škály). V souladu s dalšími výzkumy (např. Vlčková 2007a) studenti používají více přímých než nepřímých strategií. Z jednotlivých skupin strategií studenti nejčastěji používají strategie tak, aby kompenzovali své jazykové neznalosti (kompenzační strategie), následně strategie, které zpracovávají a transformují cizí jazyk (kognitivní strategie), dále aby organizovali a hodnotili své učení (metakognitivní), spolupracovali při učení s ostatními (sociální), poté strategie pro efektivnější zapamatování a vybavování informací (paměťové) a nejméně strategie pro řízení svých emocí (afektivní) – viz Graf 1.

Graf 1: Frekvence používání skupin strategií

V rámci průřezového výzkumu všemi ročníky nejčastěji používá strategie čtvrtý a první ročník, nejméně naopak ročník druhý (viz Graf 2).

Graf 2: Frekvence užívání učebních strategií v průřezu všemi ročníky

Bylo pravděpodobné, že první ročník bude užívat strategie často, neboť studenti se s jazykem teprve seznamují a jsou velmi motivovaní. Čtvrtý ročník má na druhou stranu s jazykem již jisté zkušenosti. Roli ve výsledcích mohl mít i počet dotazníků, neboť právě ze čtvrtého ročníku jich bylo vybráno nejvíce. Naopak druhý ročník, který používá strategie nejméně může být značně demotivovaný z náročnosti i intenzity studia francouzštiny. Pro objektivní vysvětlení by však bylo zapotřebí ještě jiného typu výzkumu.

V prvním ročníku dosáhly afektivní a metakognitivní strategie relativně vysokého výsledku. Studenti tedy pravděpodobně více pracují se svými emocemi a plánují a organizují si svůj proces učiva. Lze předpokládat, že určitou roli v těchto výsledcích hraje i vyšší motivace v počátečním stádiu učení se jazyku. V porovnání s průměrnými hodnotami dosáhly v šestém ročníku vyššího výsledku sociální strategie. Tato skutečnost může být způsobena tím, že se v posledním ročníku vztahy mezi studenty a učiteli i mezi studenty navzájem uvolňují a ti pak více využívají vzájemné spolupráce.

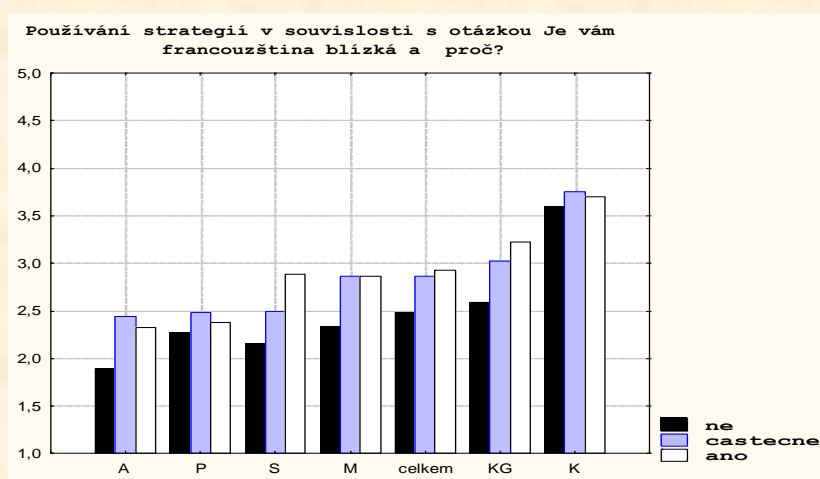
Studenti všech ročníků si v rámci paměťových strategií nejčastěji nové učivo opakují a význam nového slovíčka si zapamatují nebo vybaví, když si představí, kde bylo napsáno. Naopak sporadicky si nové slovíčko či frázi fyzicky ztvární. Co se týká kognitivních strategií, tak si všichni studenti nový výraz opakovaně napíšou či řeknou, aby si ho procvičili a kromě druhého ročníku si čtou i několikrát francouzský text – do doby, než mu rozumí. Na druhou stranu všichni studenti zcela jednoznačně zřídka chodí na mimoškolní akce, kde se mluví francouzsky. V rámci kompenzačních strategií se studenti kromě prvního a druhého ročníku snaží především odhadnout význam slovíčka na základě svých jazykových znalostí. První dva ročníky tak nečiní zřejmě proto, že ještě nedosáhli vyšší úrovně jazyka a nemají tak dostatečné znalosti, na kterých by mohli stavět. V rámci metakognitivních strategií si zcela jednoznačně všichni studenti vedou sešit s důležitými informacemi. Co se týká afektivních strategií, všichni studenti se snaží relaxovat či si odpočinout vždy, když pociťují stres z užívání jazyka. První a druhý ročník si často vytváří sebezpovzbuzující výroky a ostatní ročníky si dodávají odvahy k přijetí rozumného rizika v učení francouzštiny. Naopak zcela jednoznačně si žádní studenti nevedou deník, kam by si mimo jiné zaznamenávali, jak učení probíhá. Tato strategie je

používaná v anglosaském prostředí, ze kterého inventář strategií a klasifikace strategií pochází, nikoli však v českých podmínkách. V rámci sociálních strategií studenti nejčastěji požádají mluvčího, aby zpomalil či svůj výrok vysvětlil, pokud nerozumí nebo požádají jiné, aby jim potvrdili, že správně rozuměli. Na druhou stranu kromě dvou posledních ročníků studenti téměř nežádají o pomoc rodilé mluvčí. Zřejmě proto, že jejich jazykové dovednosti ještě nejsou na vysoké úrovni a je pravděpodobné, že nechtějí pokládat otázky ve francouzštině.

V rámci rozlišení pohlaví, používají strategie více ženy, a to bez výjimky. Pouze co se týká afektivních strategií byly hodnoty frekvence používání u obou pohlaví téměř shodné.

Blížkost k jazyku a důležitost úspěšnosti v jazyku má významný vliv na frekvenci používání strategií učení, ale již ne tak výrazně na výběr jednotlivých strategií, neboť, jak průzkum ukazuje, není výjimkou, že všichni respondenti užívají podobné či stejné strategie (viz Grafy 4 a 5).

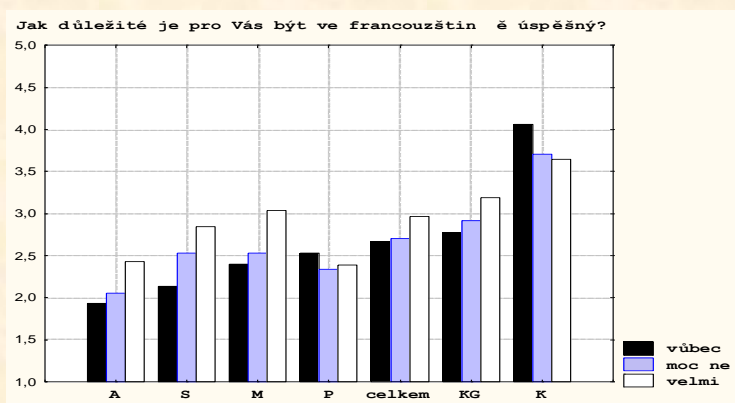
Graf 4: Užívání strategií v souvislosti s otázkou Je vám francouzština blízká a proč?

Je překvapivé, že jsou to respondenti uvádějící částečnou blízkost k jazyku, kteří užívají některé strategie nejčastěji. Jedná se o strategie afektivní, paměťové a kompenzační. Tato situace může být vysvětlena několika způsoby, např. se při učení musí více povzbuzovat (afektivní strategie), častěji si učivo opakovat (paměťové strategie) a více svá sdělení při komunikaci přizpůsobovat (kompenzační strategie) než ti, kteří mají k jazyku silnější vztah. Nejčastěji strategie používají ti, kteří uvedli, že jim je francouzština blízká. Po nich respondenti, kteří uvedli, že jim je jazyk blízký částečně a nejméně strategie užívají respondenti uvádějící, že jim jazyk blízký není. Tito respondenti si oproti ostatním vybírají snazší způsoby řešení situace (někdo jiný jim řekne slovíčko, na které si nemohou vzpomenout, vyhýbali se mluvení ve francouzštině atd.). Na druhou stranu se respondenti neobrací s žádostí o pomoc na rodilé mluvčí a nenavštěvují mimoškolní akce, kde se mluví francouzsky. Tato skutečnost naznačuje, že francouzštinu nepoužívají v jejím přirozeném prostředí.

Výsledky používání strategií v souvislosti s další otázkou znázorňuje Graf 5.

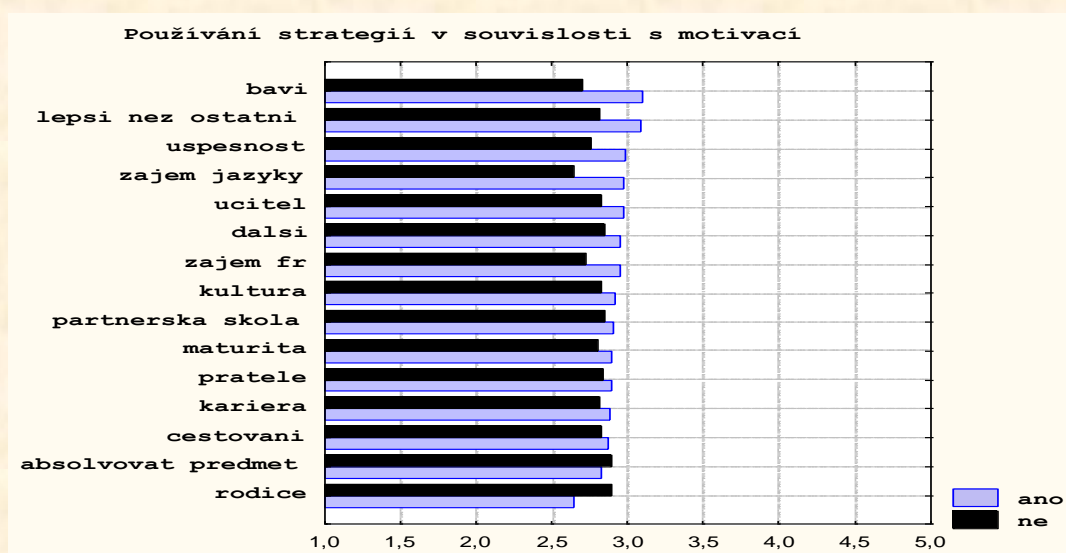
Graf 5: Užívání strategií v rámci otázky Jak důležité je pro Vás být ve francouzštině úspěšný?

Paměťové a kompenzační strategie užívají nejvíce studenti, pro které není vůbec důležité být ve francouzštině úspěšný. Tento jev se dá vysvětlit tím, že se jedná o strategie zjednodušující či přizpůsobující sdělení (kompenzační) či opakovací techniky (paměťové). Respondenti se tak učí výrazy nazpaměť či si přizpůsobují sdělení, které se snaží vyjádřit. Výsledky ukazují, že důležitost úspěšnosti nemá takový vliv, jak tomu bylo u blízkosti jazyka. Strategie, které respondenti užívají jsou více méně totožné (jedná se především o opakování, žádost na ostatní, aby potvrdili, že respondenti dobře rozuměli či opakované čtení francouzského textu) a i strategie užívané zřídka jsou podobné nebo se navzájem prolínají (např. nové slovíčko si respondenti fyzicky neztvární, neobrací se na rodilé mluvčí s problémy spojené s jazykem či si nevedou deník, kam by si zaznamenávali informace s průběhem učení).

Respondenti byli v rámci doprovodného dotazníku vyzváni k zodpovězení otázky *Co Vás motivuje učit se tento jazyk?* a na výběr měli z několika daných možností. Zdá se, že výběr jednotlivých motivací nemá na používání strategií vliv, ale skutečnost, zda jsou respondenti daným motivátorem motivováni či nikoliv, vliv na používání strategií má. To naznačuje Graf 6 znázorňující frekvenci používání strategií v souvislosti s otázkou *Co Vás motivuje učit se tento jazyk?* Hodnota „ano“ reprezentuje respondenty, kteří daným motivátorem motivováni jsou a hodnota „ne“ respondenty, kteří daným motivátorem motivováni nejsou.

Graf 6: Frekvence používání strategií v rámci otázky Co Vás motivuje učit se tento jazyk?

Z výsledků vyplývá, že strategie více používají respondenti, kteří jsou podporováni motivací integrativní (jazyk je baví, mají o něj zájem) než ti podporováni motivací instrumentální (absolvovat předmět, kariéra, nátlak rodičů). Je ovšem nezbytné znovu zdůraznit, že se rozdíly bez statistického testování z grafu jeví minimální (srov. Vlčková 2007).

ZÁVĚR

Doprovodný dotazník ani inventář strategií nebyl využit ve všech svých možnostech. Proto mohou představovat vhodný materiál pro další detailnější výzkumy v budoucnu. Prezentované výsledky se doporučuje považovat za orientační, neboť i když nic nenasvědčuje tomu, že by respondenti při vyplňování dotazníku a inventáře odpovídali neseřízně, výzkumník je vždy nucen spoléhat se na jejich subjektivní pohled na proces učení i vlastní schopnosti. Ten pak může být navíc zkreslený retrospektivním pohledem i dalšími faktory, které jej mohou ještě jinak ovlivňovat a spolehlivost informací je proto relativně nízká.

Hlavním cílem bude v rámci budoucích výzkumů pravděpodobně lépe porozumět rozlišným učebním charakteristikám jednotlivých studentů a co nejlépe je nasměrovat ke zdárnému osvojení cizího jazyka. Učitelé by zároveň měli svým studentům efektivní strategie osvětlovat a přizpůsobovat svou výuku tak, aby se s nimi žáci seznámili a mohli je postupem času samostatně využívat.

LITERATURA

BREMNER, S. Language Learning Strategies and Language Proficiency : Investigating the Relationship in Hong Kong . *Canadian Modern Language Review/ La Revue canadienne des langues vivantes* [online]. 1999, vol. 55, no. 4 [cit. 2009-04-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.scribd.com/doc/7026694/StephenBremner>>. ISSN 1710-1131.

JANÍKOVÁ, V. *Autonomní učení a lexikální strategie při osvojování cizích jazyků : Teoretická východiska. Doporučení pro praxi. Styly a strategie učení. Lexikální strategie v teorii a praxi.* Brno : Masarykova Univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4433-3.

KOUDELKOVÁ, M. *Strategie učení francouzštině jako cizímu jazyku na Gymnáziu Matyáše Lercha v Brně: diplomová práce.* Brno: Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, Centrum pedagogického výzkumu, 2009

OXFORD, R.L. *Language learning strategies. What should ever teacher know.* Boston : Heinle & Heinle Publishers, 1990. ISBN 0-8384-2862-2.

VLČKOVÁ, K. *Metody empirického výzkumu strategií učení (cizímu jazyku).* In Sborník příspěvků 14. konference ČAPV [CD-ROM]. Plzeň : PdF ZČU, 2006. ISBN 80-7043-483-X.

VLČKOVÁ, K. *Strategie učení cizímu jazyku: Výsledky výzkumu používání strategií a jejich efektivity na gymnáziích.* Brno : Paido, 2007a. ISBN 978-80-7315-155-3.

VLČKOVÁ, K. *Strategie učení v kurikulu všeobecného vzdělávání.* Orbis scholae, 2007b, roč. 1, č. 1, s. 82-91. ISSN 1802-4637.

Kontakt

Markéta Koudelková, Centrum pedagogického výzkumu, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, Poříčí 31, 603 00 Brno

e-mail: mkoudelkova@gmail.com

Prezentace příspěvku byla podpořena ze stipendijního fondu PdF MU.

[zpět na obsah](#)